

VASILE BAHNARU

Institutul de Filologie
(Chișinău)

**RELAȚIILE DINTRE CUVINTE ÎN FUNCȚIE
DE FORMA ȘI CONȚINUTUL LOR**
(cu referire specială la paronimie)

Regretatul academician Silviu Berejan, analizând relațiile existente între unitățile lexicale, a identificat relațiile paradigmatică care se stabilesc, mai întâi, în planul expresiei și se manifestă în relații de omolexie, paralexie și eterolexie, în al doilea rând, în planul conținutului, unde se manifestă în relații semantice concrete de olosemie, parosemie și eterosemie [1, p. 96-98]. În urma examinării fenomenelor lexico-semantice, noi am identificat existența unor relații speciale care se manifestă atât în planul expresiei, cât și al conținutului simultan, de această dată fiind vorba de derivarea lexicală și semantică și de paronimie. Întrucât derivarea lexicală și cea semantică vor fi examinate cu altă ocazie, în continuare nu vom stăruia asupra esenței și specificului relațiilor de acest fel. În mod tradițional, fenomenul lexico-semantic care apare ca urmare a relațiilor simultane dintre planul expresiei și cel al conținutului este numit paronimie, iar unitățile concrete de manifestare în limbă a acestui fenomen se numesc paronime. În cele ce urmează vom examina acest fenomen lexico-semantic numit în mod impropriu paronimie.

Paronimia (<gr. *para* „lângă; aproape” + *onyma* „nume”) include cuvinte „care se deosebesc semantic, dar sunt foarte apropiate prin fonetismul lor” [2, p. 102]. Astfel, în mod tradițional, paronimia este definită ca relație existentă pe linia expresiei între două sau mai multe unități lexicale care dispun de o formă asemănătoare, dar sunt „absolut diferite ca sens și care sunt întrebuințate uneori greșit unele în locul altora din cauza necunoașterii sensului lor” [3, p. 174] sau „paronimele sunt cuvinte apropiate unul de altul prin forma lor exterioară” [4, p. 27]. Unii specialiști au căutat să facă o diferențiere strictă între paralexie și paronimie, considerând că paralexia ar fi o relație între două sau mai multe cuvinte care dispun de segmente fonetice comune purtătoare de sens, în timp ce paronimia ar fi o relație dintre cuvinte „asemănătoare ca formă însă absolut diferite ca sens” [5, p. 174]. Suntem de părerea că această distincție nu dispune de probe științifice plauzibile. Acad. S. Berejan, în cadrul relațiilor din planul expresiei, pe lângă omolexie și eterolexie, a constatat și prezența *paralexiei*, paronimia fiind un caz particular de paralexie, fără a face alte distincții între aceste relații, inclusiv semantice. De altfel, cei mai mulți specialiști reduc paronimia la existența unor simple apropieri fonetice între cuvinte. În acest sens, M. Grevisse afirmă că „paronimele sunt cuvinte apropiate unul de altul prin forma lor exterioară” [6, p. 27].

O opinie separată în problema explicării paronimiei a lansat I. Melnicu. Astfel, autorul dat constată că „dificultățile folosirii corecte a paronimelor constau nu numai în apropierea componentei sonore a cuvintelor-perechi (*peliniță – periniță, principal – principial*), dar și în faptul că unele paronime au radical comun, deci și o anumită apropiere semantică (*a călca – a încălca, interesant – interesat, anual – anuar*)” [7, p. 25]. Se pare că I. Melnicu

este primul, cel puțin în spațiul românesc, care a constatat în cazul paronimiei prezența unei apropieri nu numai formale, ci și semantice. Această idee se pare că multă vreme nu a fost acceptată sau, mai curând, a fost desconsiderată. Cu toate acestea, ideea în cauză o reîntâlnim într-o lucrare relativ recentă. Astfel, vorbind despre originalitatea interpretării paronimiei în dicționarul lui S. Constantinescu *Dificultăți semantice. Paronime și grupuri lexicale cu aspect paronimic*, autorul „Cuvântului-înainte”, subintitulat ingenios „Invitație la dezbateri”, S. Șerban, susține: „pornind de la constatarea că paronimele sunt, datorită corpului lor sonor, pseudomonime, iar din punctul de vedere al sensului – pseudosinonime, autorul scoate în evidență, pe baza relației omonimie/sinonimie și paronimie, valoarea binară a paronimelor: a) lexicoformală – care le apropie de omonime; b) lexicosemantică – care le apropie de sinonime” [8, p. 5]. Astfel, se constată că ceea ce merită să reținem este faptul că paronimele „interferează cele trei categorii lexicale amintite mai sus (sinonime, omonime și antonime)” [9, p. 7] și, ca urmare, se ajunge la concluzia că „paronimele sunt grupuri/cupluri de cuvinte care contractează *non-identitatea formală și non-identitatea semantică*, situându-se, astfel, între sinonime și omonime – uneori și antonime – și individualizându-se cu suficientă precizie” [9, p. 7-8]. Concluzia respectivă se bazează pe faptul că paronimele pot fi considerate *pseudomonime*, datorită asemănării corpului sonor, și *pseudosinonime*, datorită sensului aparent identic. Mai mult decât atât, paronimele se situează, în general, între cele două categorii lexicale, fiind *pseudomonime, prin formă, și pseudosinonime, prin conținut*, „organizându-se după principiul *non-identității formale și semantice*” [9, p. 8]. Din aceste considerente, paronimia are o valoare binară: a) valoarea *lexicoformală*, care le apropie de omonime – paronimele diferențiate prin cel mult două foneme – și b) valoarea *lexicosemantică*, care le apropie de sinonime – paronimele diferențiate prin mai mult de două foneme [9, p. 8]. În opinia lui S. Constantinescu, „această valoare binară reprezintă, așadar, *valoarea nominală*, echivalentă învelișului sonor, deci aspectului pseudomonimic al paronimilor, și *valoarea intrinsecă*, echivalentă conținutului semantic, corespunzător deci aspectului pseudosinonimic [9, p. 8]. De asemenea, se constată prezența, între aceste două valori, a unei relații de *simultaneitate*, fapt care generează confuzii grave în exprimare, confuzii rezultate din substituirea unui termen prin altul considerat identic atât sub aspectul formal, cât și sub aspectul semantic. Tocmai forma și conținutul aparent identice ale paronimelor constituie cauza principală a comiterii unor confuzii, constând în substituirea unui termen prin altul. De altfel, vorbitorii puțin instruiți au convingerea că substituirea unui termen cu altul nu afectează logica enunțului. „Acest fenomen al *atracției paronimice* (s. n. – V. B.) se explică prin faptul că *forma, aparent identică, trimite, implicit, la sensul, aparent identic*” [9, p. 8]. Totodată, S. Constantinescu admite „că între cele două valori mai există, pe lângă raportul de simultaneitate, și un *raport de inerență*, o valoare interferând, nemijlocit, cu cealaltă, ambele valori condiționându-se reciproc și aflându-se într-o *relație de incluziune reciprocă*” [9, p. 8].

Pe lângă relațiile paronimiei cu omonimia și sinonimia, au fost constatate și anumite interferențe între paronimie și antonimie. Astfel, s-a stabilit existența unor antonime autentice care sunt, concomitent, și paronime autentice. În acest sens, sunt concludente antonimele *emergent/imergent*, împrumutate din fr. *émergent/imergent*. Primul termen se referă la radiații și are semnificația „care iese dintr-un mediu, după ce l-a străbătut”, iar cel de-al doilea termen din acest cuplu paronimic se referă la o rază de lumină și are

sensul „care străbate un mediu oarecare”. Relația de antonimie dintre acești termeni, care sunt, de altfel, și paronime autentice, este explicabilă prin faptul că sensul primului termen conține ideea de „ieșire”, iar sensul celui de-al doilea termen conține ideea de „pătrundere”. O situație similară constatăm și în cazul substantivelor *emersiune* – „ieșire parțială a unui corp dintr-un lichid” și *imersiune* – „scufundare parțială sau totală a unui corp într-un lichid”, care sunt simultan și paronime, și antonime.

Prin tradiție, se consideră că numărul paronimelor este de ordinul câtorva sute. În ultimul timp, lingviștii au extins noțiunea de paronimie, astfel încât numărul lor a crescut considerabil, atingând câteva mii de unități. Așadar, studiile concepute în mod tradițional reduc fenomenul paronimiei la un număr limitat de cuvinte, care diferă din punctul de vedere al planului de expresie printr-un sunet (semn grafic) sau cel mult două sunete (semne grafice). În prezent acest punct de vedere, formulat cu ani în urmă, a fost reconsiderat, așa cum această opinie a ajuns să fie în contradicție cu realitatea lingvistică și, ca urmare, sunt incluse în clasa paronimelor și cuvintele diferențiate prin trei sau mai multe sunete (sau semne grafice). Comp. *aberant* – *aberativ*, *abnegare* – *abnegație*, *accept* – *accepție*, *acces* – *accesiune*, *acrobație* – *acrobatică* etc. În cazul când diferența dintre paronime se reduce la cel mult două sunete (sau semne grafice) paronimele sunt numite *absolutive*, iar când diferența constă din trei sau mai multe sunete (sau semne grafice) paronimele sunt numite *relative*.

Prin urmare, paronimia este o relație existentă între două sau mai multe unități de vocabular care au forme și sensuri aparent identice. Tocmai formele și sensurile aparent identice sunt cauzele reale care generează aceste confuzii de interpretare a acestor unități. Din aceste considerente, când vine vorba de interpretarea paronimiei, trebuie să avem în vedere că eventualele confuzii se produc simultan atât la nivelul formei (în acest caz vorbim despre *cvasiomonimie*), cât și la nivel semantic (în cazul dat atestăm prezența unei *pseudosinonimii*). În opinia lui S. Constantinescu, „*pseudosinonimia* este, într-adevăr, un argument fundamental prin care se motivează apariția nejustificată a atracțiilor paronimice” [9, p. 10].

Paronimia (inclusiv paronimele) nu provoacă probleme deosebite pentru lexicografie, ci ține, mai ales, de cultivarea limbii, iar atunci când vine vorba despre elaborarea unui dicționar de paronime sau despre necesitatea unor astfel de dicționare, constatăm că acestea sunt cu adevărat instrumente utile în vederea excluderii unor eventuale confuzii formale și semantice între unități lexicale distincte.

În fine, ținem să facem încă o concretizare. În opinia noastră, *paralexia* și *paronimia* sunt fenomene cu totul deosebite și, prin urmare, acestea nu trebuie confundate, așa cum se întâmplă de cele mai multe ori. *Paralexia* presupune numai o asemănare formală *parțială* între două sau mai multe unități lexicale, în timp ce *paronimia* este o relație existentă între două sau mai multe unități de vocabular care au forme și sensuri aparent identice, din care considerente fenomenul paronimiei, individualizat prin coincidențe simultane în planul expresiei și în cel al conținutului, necesită a fi denumit *parasemolexie*, iar unitățile concrete de manifestare a acestui fenomen urmează să fie denumite *parasemolexe*. Prin urmare, toate cuvintele care au numai apropieri formale, fără a avea și asemănări semantice (a se compara: *atlas* – *atlaz*), fac parte din *paralexie*, iar cele care au comunitate formală și semantică sunt *parasemolexe* (a se compara *familial* – *familiar*).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Бережан С., *Семантическая эквивалентность лексических единиц*. – Кишинёв, 1973.
2. Corlăteanu N., *Limba moldovenească literară contemporană. Vol. I. Lexicologia*. – Chișinău, 1969; ed. a II-a, 1982.
3. Mățaș N., Tăriță Z., Iavorschi I., *Limba moldovenească literară contemporană*. – Chișinău, 1986.
4. Grevisse M., *Précis de grammaire française*. – Paris, 1969.
5. Mățaș N., Tăriță Z., Iavorschi I., *Op. cit.*
6. Grevisse M., *Op. cit.*
7. Melniciuc I., *Prefața // Mic dicționar de paronime*. – Chișinău, 1979.
8. Șerban S., *Cuvânt înainte (Invitație la dezbateri) // Constantinescu S. Dificultăți semantice. Paronime și grupuri lexicale cu aspect paronimic*. – București, 1994.
9. Constantinescu S., *Introducere // Constantinescu S. Dificultăți semantice. Paronime și grupuri lexicale cu aspect paronimic*. – București, 1994.